

STUDIU DESPRE VASUL ZOOMORF DESCOPERIT LA ULMENI, JUD. CĂLĂRAȘI

Mihai Cristian Neagu*

Rezumat: Autorul prezintă împrejurările în care a fost descoperit un vas zoomorf, piesă cu semnificație magico-religioasă folosit în practicile de cult și reprezentativ pentru arta eneolitică din arealul complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI-Kodjadermen, care a evoluat în Peninsula Balcanică în mileniul V a. Chr. Pe baza analogiilor prezентate autorul a constatat că piesa a fost restaurată greșit și propune refacerea restaurării. Din punct de vedere religios, piesa reprezintă taurul celest, acolit al zeiței mamă și vine să compulzeze pantheonul zeităților eneolitice.

Abstract: The study relates to the circumstances in which a zoomorphic vessel was discovered. A significant religious object used in cult practices and representative of the Eneolithic art around the Gumelnița-Karanovo VI-Kodjadermen cultural complex which developed on the Balkan Peninsula in the V millennium. Based on the presented analogies, the author found that the piece was mistakenly restored and proposes a new restoration. From a religious point of view, the piece represents the celestial bull, subject of the mother-goddess, and it comes to compel the pantheon of the Eneolithic deities.

Cuvinte-cheie: Cultura Gumelnița, vas zoomorf, taurul celest cu față umană.

Key-words: Gumelnița culture, zoomorphic vessel, the celestial bull with human face.

Într-o vitrină din expoziția de bază a Muzeului Civilizației Gumelnița din Oltenița, județul Călărași, sunt expuse mai multe vase de lut descoperite la Ulmeni, punctul Gheorghe Coman, iar în fosta expoziție temporară *Artă și Magie în Preistorie*, care a fost desființată de actualul manager al muzeului se afla expus un vas zoomorf care ne-a atras atenția.

Situl arheologic de unde provin obiectele menționate mai sus se află situat în partea de est a satului Ulmeni, în cartierul Valea lui Soare, în curtea locuitorului Gheorghe Coman, strada Corbului nr. 12. Situl are suprafața de 3200 mp. și este situat pe un bot de terasă din Lunca Dunării.

Identificarea așezării de tip tell a fost făcută în anii 60 ai secolului trecut de către Barbu Ionescu, un pasionat arheolog autodidact, directorul de atunci al Muzeului din Oltenița.

De-a lungul a trei ani, acesta a efectuat săpături arheologice și a reușit cercetarea a aproximativ unei jumătăți din suprafața totală a așezării.

Din însemnările sumare care s-au păstrat rezultă că aceasta avea cel puțin două nivele de locuire. Nivelul inferior în care au fost descoperite, printre altele, suporturi cilindrice decorate cu incizii și pictură¹, unelte de silex, castroane cu umăr lat pictate cu grafit și, de asemenea, piesa pe care o prezentăm, a fost atribuit culturii Gumelnița, fază A1, iar în nivelul superior au fost descoperite materiale arheologice caracteristice fazei A2 a culturii Gumelnița².

Regretatul Barbu Ionescu a săpat așezarea intens și rapid, cu o echipă compusă din 12 muncitori zilieri, greu de supravegheat. Activitatea realizată a avut drept scop principal recoltarea materialului arheologic întreg pentru a îmbogăți colecțiile muzeului pe care îl conducea. Documentația pe care a întocmit-o cu prilejul săpăturii a fost un simplu jurnal de șantier, care nu a fost însoțit de planuri profile sau fotografii.

Pe de altă parte, merită menționat că săpăturile au permis dezvăluirea unui depozit de mărgelă din semințe de plante care se aflau într-un vas atipic³. De altfel, vasele pe care le-a descoperit au fost expuse într-o vitrină a muzeului, iar restul materialului arheologic, în mare măsură ceramică, au fost ambalate în lăzi și depozitat. Autorul săpăturii a triat pe loc materialul

* Mihai Cristian Neagu, doctorand, Universitatea din București, e-mail: neagu.mihai@yahoo.com.

¹ Voinea, 2005, Pl. 11/7; Pl. 14/2, 4; Pl. 29/8.

² Voinea, 2005, Pl. 68/6.

³ Cârciumaru, 1985, pp. 107-111.

excavat, astfel că la muzeu au ajuns, aşa cum am menţionat, doar obiectele întregi, întregibile? şi fragmentele ceramice mai mari care erau decorate.

În iureşul cercetării, Barbu Ionescu nu a sesizat vasul zoomorf pe care îl prezentăm şi care probabil a fost întreg, dar spart pe loc. El a recoltat din vasul respectiv doar cele două părţi laterale şi partea dorsală, fără să realizeze că aceste piese se pot întregi. Desoperirea de la Ulmeni-Valea lui Soare a atras atenţia profesorului Vladimir Dumitrescu care a propus chiar continuarea cercetării de un colectiv condus de Silvia Marinescu-Bâlcu ajutată de Done Şerbănescu, proiect nerealizat însă din motive subiective.

În anii 1988-1989 arheologul Done Şerbănescu, având fonduri de restaurare disponibile, pe bază de contract, a trimis la Laboratorul de restaurare al Muzeului Naţional de Istorie a României zece piese arheologice, printre care şi resturile din vasul zoomorf pe care le depistase între materialele recoltate de Barbu Ionescu la Ulmeni. Spre dezamăgirea sa, şefa laboratorului de restaurare a returnat fragmentele ceramice spunând că vasul nu poate fi restaurat. În situaţia dată, având în vedere importanţa piesei s-a început restaurarea ei în laboratorul Muzeului Civilizaţiei Gumelniţa din Olteniţa de către restauratoarea Gureşoae Viorica, supravegheată îndeaproape de arheolog. Astfel, s-au putut întregi complet partea posterioară a piesei şi părţile laterale. Gura vasului era întreagă, dar lipsea partea din faţă a acestuia.

La acea dată neavând nicio analogie, partea din faţă a vasului a fost reconstituită cu aproximaţie, fiind decorată cu motive spiralice, asemănatoare celor care se aflau pe corpul vasului. Descrierea vasului restaurat preciza: „Vas zoomorf din pastă poroasă, cu cioburi pisate în compoziţie, lustruit, ars la cărămiziu, înfăţişaază un animal, probabil un taur. Capul rotund, calota prezintă o deschidere, gura vasului, cu buză dreaptă, nas ascuţit, ca un cioc, cu prag pentru capac, în dreptul urechilor sunt două apucători perforate transversal. Întreaga suprafaţă a vasului este decorată cu spirale incizate, pictate cu roşu. I: 27 cm, L: 22,3 cm”⁴. Inventar Muzeul Civilizaţiei Gumelniţa-Olteniţa nr. 11619. Piesa a fost clasată în anul 2008 în Patrimoniul Cultural Naţional, categoria tezaur⁵.

După anul 1990 a fost reorganizată expoziţia Muzeului Judeţean Tehari Antonescu din Giurgiu, unde au fost expuse şi piesele excepţionale descoperite de arheologul Constantin Isăcescu⁶ în tell-ul enolicic de la Sultana Malu Roşu⁷. Alături de piesele unicat descoperite la Sultana-Malu Roşu, în vitrină a fost expus şi un fragment dintr-un vas zoomorf cu figură umană, Fig.1. Fragmentul de vas de la Sultana-Malu Roşu este o piesă hibridă, care îmbină elemente antropomorfe cu elemente zoomorfe.

În descrierea piesei „Vas antropo-zoomorf având corpul bombat şi picioarele din faţă scurte şi masive. Sub buza vasului este conturată cu linii incizat încrustate cu alb o faţă umană. Astfel sunt clar trasaţi ochii şi sprâncenele în timp ce gura este reprezentată prin două linii. Linii curbe pictate cu aceeaşi culoare se întâlnesc pe corp şi picioare. Î= 13,8 cm. Pl. 1/6”⁸.

Vasul a fost publicat de cercetătorul Radian Romus Andreeșcu care afirmă că piesa reprezintă o temă cultică perpetuată din neoliticul vechi şi pe care o întâlnim şi în cultura Gumelniţa, reprezentată prin pise descoperite la Hârşova, un suport de vas cu corp de animal şi cap de om, Goliamo Izvor, Kodjadermen, Gumelniţa, Măriuţa⁹ ş.a.

Având în vedere descoperirea de la Sultana-Malu Roşu, o analogie perfectă pentru vasul de la Ulmeni, restaurarea acestuia din urmă ar trebui refăcută, iar în locul spiralelor să fie desenaţi ochii şi gura.

⁴ Fişa analitică de evidenţă a obiectului.

⁵ Ordinul Ministerului Culturii nr. 2279/22.04.2008, poziţia 95.

⁶ Arheologul s-a stabilit în Canada înainte de anul 1989, iar cercetările sale de la Sultana Malu Roşu au rămas inedite.

⁷ Isăcescu, 1983, pp. 27-43.

⁸ Andreeșcu, 2002, p. 108.

⁹ Andreeșcu, 2002, p. 111.

Vasul de cult de la Ulmeni păstrează în original sprâncenele largi și nasul proeminent, lipsesc însă ochii migdalăți incizați și încrustați cu alb, precum și o parte din gura formată din două linii incizate în acoladă, din care se mai păstrează doar jumătate. De asemenea, lipsesc liniile în acoladă incizate din partea inferioară.

Piesa astfel restaurată, ar corespunde cu realitatea și ar reprezenta tema religioasă pentru care a fost modelat, îmbogățindu-se astfel panteonul culturii Gumelnița cu o nouă divinitate. Care este însă această divinitate despre care nu s-a spus încă nimic până acum?

Dacă analizăm cu atenție vasul de la Ulmeni-Valea lui Soare constatăm în acest caz un vas zoomorf care reprezinta un taur decorat cu chip omenesc. Cercetătorii care au studiat religia civilizațiilor neolitice au constatat că prin diferite moduri de exprimare gândirea umană din acea perioadă este organizată prin reprezentarea a două simboluri, unul feminin cu forme umane, care simbolizează fertilitatea, dar și mama supremă, iar al doilea simbol este masculin, întruchipat de taur, în esență zoomorfic¹⁰.

În toate religiile vechi taurul era considerat ca simbol al spiritului masculin, al puterii elementelor regeneratoare ale naturii întregi, al energiei sexuale, fertilizatoare, ca simbol al ploii. Sau sub forma dualității taur-trăsnet, care aduce ploaia fertilizatoare, fiind un element ceresc¹¹.

În religia populațiilor neolitice femeia este dominată de taur¹². În plastica culturii Gumelnița sunt cunoscute mai multe reprezentări de orante, cu brațele ridicate spre cer, iar divinitatea cerească invocată nu poate fi alta decât taurul cel din urmă. Realizarea artistică de la Ulmeni reprezintă taurul cel din urmă care este umanizat.

Vasul de cult era folosit în practicile magico-religioase, iar în timpul ceremonialului, o componentă a vieții în neolic, în interiorul acestuia se depuneau și ofrandele destinate divinității, reprezentată de această realizare artistică remarcabilă. Prin acest ceremonial se dorea atragerea bună-voinței divinității.

Conform unor cercetători, această dublă înfățișare om-animal reprezintă substituirea forței și agilității animalului de către om¹³ și dorința bărbatului de a-și revendica locul și rolul în cadrul comunității. Vasul de cult cu dublă reprezentare om-animal descoperit la Ulmeni-Valea lui Soare este o realizare religioasă și artistică remarcabilă, reprezentativă pentru arta eneolică.

LISTA ILUSTRAȚIILOR

Fig. 1. Vas zoomorf fragmentar descoperit în tell-ul eneolic de la Sultana-Malu-Roșu. Your zoomorf fragment discovered in the Sultana-Malu-Rosu Eneolithic tell.

Fig. 2. 1-2. Vasul zoomorf descoperit la Ulmeni-Valea lui Soare, punctul Gheorghe Coman. The zoomorf vessel discovered in Ulmeni-Valea lui Soare, punk Gheorghe Coman.

¹⁰ Chirica, Văleanu, 2008, pp. 145-146.

¹¹ Chirica, Văleanu, 2008, p. 134.

¹² Chirica, Văleanu, 2008, p. 145.

¹³ Chirica, Văleanu, 2008, p. 146.

Fig. 1. Vas zoomorf fragmentar descoperit în tell-ul eneolicic de la Sultana-Malu-Roșu.

Fig. 1. Your zoomorf fragment discovered in the Sultana-Malu-Rosu Eneolithic tell.

1.

2.

Fig.2. 1-2. Vasul zoomorf descoperit la Ulmeni-Valea lui Soare, punctul Gheorghe Coman
Fig.2. 1-2. The zoomorf vessel discovered in Ulmeni-Valea lui Soare, punk Gheorghe Coman

BIBLIOGRAFIE

- Andreescu, R. 2002. Reprezentări antropo-zoomorfe în cultura Gumelnița-Jaranovo VI-Kodjadermen. In memoriam Vladimir Dumitrescu. *Cultură și Civilizație la Dunărea de Jos XIX*, pp. 107-111.
- Cârciumaru, M. 1985. Le collier de semences d'Ulmeni (culture de Gumelnița). *Dacia - Revue d'archéologie et d'histoire ancienne* 29, pp. 125-128.
- Chirica, V., Văleanu, M.-C. 2008. *Umanizarea taurului celest. Mărturii ale spiritualității, comunităților cucuteniene de la Ruginoasa*. Iași: Demiurg.
- Isacescu, C. 1983. Săpăturile de salvare de la Sultana com. Mănăstirea, jud. Călărași. *Muzeul Național VII*, pp. 27-43.
- Serbănescu, D. 2010. *Oltenia. Muzeul Civilizației Gumelnița*. București: Eurogama Invest SRL.
- Voinea, V. M. 2005. *Ceramica complexului cultural Gumelnița-Karanovo VI. Fazele A1 și A2*. Constanța: ex Ponto.